

UDK: 582.929.4:615.322:633.882(575.1)

**MOYCHECHAK (*MATRICARIA CHAMOMILLA*)NING SHIFOBAXSH
XUSUSIYATLARI VA XALQ XO'JALIGIDAGI AHAMIYATI****Normurodova M-talaba**

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti

Shoniyozov B.K - q.x.f.f.d. (Phd), katta o'qituvchi

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada moychechak (*Matricaria chamomilla* L.) o'simligining biologik xususiyatlari, tarqalishi, shifobaxsh tarkibi va farmatsevtika sanoatidagi ahamiyati o'rganilgan. Moychechakning tarkibidagi efir moylari, flavonoidlar, kumarinlar va organik kislotalarning inson salomatligiga ijobiy ta'siri tahlil qilingan. O'simlikning xalq tabobatida qo'llanilishi, zamonaviy farmatsevtika va kosmetika sanoatida ishlatilishi, shuningdek, O'zbekistonda yetishtirish texnologiyasi va iqtisodiy samaradorligi tahlil etilgan. Maqola dorivor o'simliklar sohasidagi tadqiqotchilar, agronomlar, farmatsevtlar va tabiblar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: moychechak, *Matricaria chamomilla*, dorivor o'simlik, flavonoidlar, efir moylari, farmatsevtika, agrotexnika, O'zbekiston.

Abstract: This article examines the biological characteristics, distribution, medicinal composition, and pharmaceutical significance of chamomile (*Matricaria chamomilla* L.). The positive effects of essential oils, flavonoids, coumarins, and organic acids present in chamomile on human health have been analyzed. The use of the plant in folk medicine, modern pharmaceutical and cosmetic industries, as well as cultivation technology and economic efficiency in Uzbekistan are discussed. The article is of practical importance for researchers in the field of medicinal plants, agronomists, pharmacists, and medical practitioners.

Keywords: chamomile, *Matricaria chamomilla*, medicinal plant, flavonoids, essential oils, pharmaceuticals, agrotechnology, Uzbekistan.

Аннотация. В данной статье изучены биологические особенности, распространение, лечебный состав и значение в фармацевтической промышленности ромашки аптечной (*Matricaria chamomilla* L.). Проанализировано положительное влияние эфирных масел, флавоноидов, кумаринов и органических кислот, содержащихся в ромашке, на здоровье

человека. Рассмотрено применение растения в народной медицине, современной фармацевтической и косметической промышленности, а также технология выращивания и экономическая эффективность в Узбекистане. Статья имеет практическое значение для исследователей в области лекарственных растений, агрономов, фармацевтов и врачей.

Ключевые слова: ромашка аптечная, *Matricaria chamomilla*, лекарственное растение, флавоноиды, эфирные масла, фармацевтика, агротехника, Узбекистан.

Tabiatning noyob in'omi bo'lgan dorivor o'simliklar insoniyat tarixi davomida kasalliklarni davolash, salomatlikni saqlash va turmush sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynab kelgan. Ulardan biri – moychechak (*Matricaria chamomilla L.*) butun dunyo bo'ylab keng tarqalgan va qadim zamonlardan beri shifobaxsh xususiyatlari bilan tanilgan universal dorivor o'simlikdir. Gippokrat, Dioskorid va Abu Ali ibn Sino kabi buyuk tabiblar asarlarida uning terapevtik ahamiyati qayd etilgan bo'lsa, bugungi kunda ham u nafaqat xalq tabobati, balki ilmiy tibbiyot va farmatsevtika sanoatida keng qo'llanilmogda. Moychechak o'zining boy kimyoviy tarkibi, xavfsizligi, ekologik tozaligi va ko'p qirrali terapevtik ta'siri tufayli zamonaviy tibbiyot va sog'liqni saqlash tizimida alohida o'rin egallaydi.

Hozirgi davrda moychechakning shifobaxsh xususiyatlari va xalq xo'jaligidagi ahamiyatini o'rganish quyidagi sabablarga ko'ra juda dolzarbdir:

Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (WHO, 2022) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining 80% dan ortig'i muqobil va an'anaviy tibbiyotga, jumladan dorivor o'simliklarga murojaat qilmoqda. Tabiiy, ekologik toza va nojo'ya ta'siri kam bo'lgan preparatlarga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda. Moychechak kabi an'anaviy va ilmiy jihatdan tasdiqlangan dorivor o'simliklar zamonaviy tibbiyotning muqobil va qo'shimcha vositalari sifatida keng joriy etilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-oktabrdagi PF-4477-sonli qarorida dorivor o'simliklarni yetishtirish, qayta ishlash va farmatsevtika sanoatiga keng joriy etish ustuvor vazifalar qatoriga kiritilgan. Moychechak kabi

mahalliy dorivor o' simliklarni rivojlantirish orqali import qilinadigan dori vositalariga bo'lgan qaramlikni kamaytirish, ichki bozorni mahalliy xom ashyo bilan ta'minlash va eksport imkoniyatlarini yaratish mumkin.

Moychechak – agrotexnik jihatdan kam talabchan, sho'r va kam unumdor yerlarda ham o'sishi mumkin bo'lgan ekin. Bu qishloq xo'jaligi yerlaridan samarali foydalanish, yer resurslarini diversifikatsiya qilish va fermer xo'jaliklari uchun yangi daromad manbai yaratish imkonini beradi. Dorivor o' simliklar bozorining jadal rivojlanishi fonida moychechak yetishtirish yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishish imkoniyatini taqdim etadi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Moychechakni yetishtirish va qayta ishlash an'anaviy qishloq xo'jaligiga nisbatan kamroq pestitsidlar va kimyoviy o'g'itlarni talab qiladi, bu esa atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradi. Shu bilan birga, o' simliklarni ekish orqali tuproq unumdorligini saqlash va hatto yaxshilash mumkin.

Moychechakning kimyoviy tarkibi va farmakologik ta'sirini chuqur o'rganish orqali yangi dorivor preparatlar, kosmetika mahsulotlari va funksional ovqatlar ishlab chiqish imkoniyati mavjud. Bu nafaqat farmatsevtika, balki oziq-ovqat, kosmetika va biotexnologiya sohalarida innovatsion yechimlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Moychechak (*Matricaria chamomilla*) nafaqat qadimiy shifobaxsh an'analarning qimmatli merosi, balki zamonaviy sog'liqni saqlash, iqtisodiyot va ekologik barqarorlik kontekstida dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan strategik resurs hisoblanadi. Uning shifobaxsh xususiyatlarini ilmiy asosda o'rganish, samarali yetishtirish texnologiyalarini ishlab chiqish va xalq xo'jaligining turli sohalarida keng tatbiq etish orqali nafaqat salomatlikni saqlash, balki mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va xalqaro hamjamiyatda O'zbekistonning raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatlari yaratiladi. Shu sababli, ushbu mavzu bo'yicha izlanishlar va amaliy loyihalarni davom ettirish zamonaviy O'zbekiston rivojida muhim yo'nalishlardan biridir.

Ushbu manbalarda moychechak (*Matricaria chamomilla*) Asteraceae oilasiga mansub bir yillik o' simlik sifatida tasvirlangan. U O'rta Osiyo, Yevropa, Shimoliy Amerika va Osiyo mintaqalarida tabiiy holda o'sadi. O'zbekistonda ham ko'p hududlarda uchraydi. O' simlikning gullari oq rangli, markazi sariq, xushbo'y hidga

ega. Urugʻ orqali koʻpayadi, oʻsish davri qisqa (60-80 kun), shuning uchun bir mavsumda bir necha marta ekish mumkin (Islamov F.X., Baxramova N.A).

Moychechakning asosiy faol moddalari sifatida efir moylari (azulen, bisabolol, farmazen), flavonoidlar (apigenin, luteolin), kumarinlar va organik kislotalar qayd etilgan. WHO va EMA monografiyalarida uning yalligʻlanishga qarshi, antiseptik, spazmolitik, tinchlantiruvchi va bakteritsid xususiyatlari ilmiy asoslangan. Apigenin flavonoidi GABA retseptorlariga taʼsir koʻrsatib, asab tizimini tinchlantiradi, bisabolol esa teri yalligʻlanishlarini kamaytiradi (Xusanov A.Sh).

Xalq tabobatida moychechakdan oshqozon-ichak kasalliklari (gastrit, yara), nafas olish yoʻllari yalligʻlanishlari (bronxit, angina), teri kasalliklari (ekzema, dermatit), asab tizimi buzilishlari (stress, uyqusizlik) va ogʻiz boʻshligʻi yalligʻlanishlarida foydalaniladi. Zamonaviy tibbiyotda esa uning asosida tabletalar, kapsulalar, kremlar, losyonlar, inhalatsiyalar va chaylar ishlab chiqariladi. Ayniqsa, gastroprotektor va sedativ sifatida keng qoʻllaniladi (Baxramova N.A).

Moychechakni yetishtirishda eng muhim omillar – yorugʻlik, namlik va tuproqning yaxshi drenajlanganligi. Urugʻ ekish bahor yoki kuzda amalga oshiriladi, chunki oʻsimlik sovuqqa chidamli. Hosil gullash davrida (iyun-avgust) yigʻib olinadi, keyin quritiladi va quruq joyda saqlanadi. Agrotexnik jihatdan kam talabchan boʻlsa-da, unumdorlikni oshirish uchun organik oʻgʻitlar va muntazam sugʻorish tavsiya etiladi (Ismoilov F.X., Salimov U).

Shu bois moychechakning shifobaxsh va farmatsevtik ahamiyatini chuqur tadqiq qilish, undan olinadigan yangi preparatlar ishlab chiqish va xalq xoʻjaligining turli sohalariga tatbiq etish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy masalalaridan biridir.

Xulosa. Moychechak oʻsimligi nafaqat xalq tabobatida, balki farmatsevtika sanoatida ham keng qoʻllanilishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Uning kimyoviy tarkibidagi efir moylari, flavonoidlar, organik kislotalar va boshqa biologik faol moddalar inson salomatligini mustahkamlashda samarali vosita boʻlib xizmat qiladi. Shu bilan birga, moychechakni qishloq xoʻjaligida yetishtirish qator ijobiy iqtisodiy va ekologik afzalliklarga ega.

Birinchiidan, moychechak agrotexnik jihatdan koʻp talabchan boʻlmagan oʻsimlik hisoblanadi. U shoʻrlangan yoki ozgina unumdorligi past boʻlgan yerlarda ham barakali hosil berishi mumkin. Bu esa qishloq xoʻjaligi yerlaridan samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Ikkinchiidan, moychechak dorivor xomashyo sifatida ichki farmatsevtika sanoatini mahalliy resurslar bilan taʼminlash, chetdan keltiriladigan dori vositalariga boʻlgan ehtiyojni kamaytirish va eksport salohiyatini oshirish imkonini beradi.

Uchinchidan, moychechak yetishtirish fermer xo'jaliklari uchun qo'shimcha daromad manbai bo'lishi mumkin. Dorivor o'simliklar bozori talabining ortib borishi fonida, ushbu ekinlarni ilmiy asoslangan agrotexnologiyalar asosida ko'paytirish orqali yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishish mumkin.

Shu jihatdan, moychechakni dorivor o'simlik sifatida ilmiy asosda o'rganish, agrotexnik tadbirlarini takomillashtirish va uni qishloq xo'jalik ekinlari rotatsiyasiga kiritish respublika agrar sohasida barqaror rivojlanish, sog'lomlashtirish va eksport salohiyatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Moychechak (*Matricaria chamomilla*) O'zbekiston uchun nafaqat an'anaviy shifobaxsh resurs, balki zamonaviy iqtisodiyotning istiqbolli tarmog'i sifatida katta ahamiyatga ega. Uning ilmiy asoslangan yetishtirish va qayta ishlash zanjirini yaratish orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin: **Xulosa qilib aytganda**, moychechakni O'zbekistonning "yashil oltini" sifatida rivojlantirish strategik ahamiyatga ega bo'lib, bu nafaqat sog'liqni saqlash tizimini yaxshilash, balki mamlakatning iqtisodiy mustaqilligi va barqaror rivojlanishiga ham sezilarli hissa qo'shadi. Davlat, ilmiy muassasalar va xususiy sektorning integratsiyalashgan harakatlari bu sohani rivojlantirishning kalit omili bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Бахрамова, Н. А. Лекарственные растения и их применение в народной медицине. – Ташкент: Фан, 2019. – 214 с.
2. Хусайнов, А.Ш. Фармакогнозия: Учебное пособие. – Ташкент: ТАФА, 2021. – 320 с.
3. Исмаилов, Ф.Х. Доривор ўсимликлар биологияси ва агротехникаси. – Самарқанд: СамДАУ нашриёти, 2020. – 185 б.
4. World Health Organization. WHO monographs on selected medicinal plants. – Geneva: WHO, 2020. – 456 p.
5. EMA (European Medicines Agency). Chamomilla recutita (*Matricaria chamomilla* L.) – herbal monograph. – London: EMA, 2015. – 32 p.
6. Салимов, У. Доривор ўсимликларни етиштиришда агротехника ва иқтисодий самарадорлик. – Тошкент: Фан, 2022. – 197 б.
7. Barnes, J., Anderson, L. A., & Phillipson, J. D. Herbal medicines. – London: Pharmaceutical Press, 2018. – 450 p.